

Túl saván és borsán – A racionális döntések elmélete és a modern társadalomtudomány

Takács Károly

A *Cselekvéselmélet és társadalomkutatás* című kötet Csontos László (1953-1997) emlékének tiszteleg. Csontos László elévülhetetlen érdemeket szerzett a századvégi magyar társadalomtudomány termékeny tételében - és itt most nem csupán egy kutatási területről vagy egy diszciplínáról van szó. A közgazdaságtan, a szociológia, a filozófia, a politikatudomány és a pszichológia művelői valamennyien profitáltak Csontos László munkásságából és meghatározó szerepéből a tudományágak közötti eszmecsere magyarországi felpezsdítésében. Mindezt e kötet széles tartalmi skálája is bizonyítja.

A kötet szerkesztői, Gál Róbert Iván és Szántó Zoltán előszavukban “a racionális döntések elméletén nyugvó társadalomtudomány első hazai seregszemléjének” avanzsálják azt az 1998. novemberében lezajlott emlékkonferenciát, amelynek anyagából a könyvben szereplő tanulmányok születtek. Az előszóval ellentétben a következőkben azt kívánom ecsetelni, hogy mind Csontos László termékenyítő hatása, mind a kötet tartalma túlmutat az amúgy a társadalomtudományi diszciplínákon átívelő *racionális döntések elméletének* (RDE) határain. Ebben az értelemben a könyv mondandója többet fed, mint amennyit a tálalása ígér. A közös nevező egyrészt az elméleti modellalkotás és a módszertani kivitelezés *tudományos igényessége*, másrészt a *módszertani individualizmus*, harmadrészt pedig a *racionalitásposztulátumra* építő modellek kiindulópontként való használata.

1.

A tudományos igényesség már önmagában véve kitünteti a kötetet. Hogy mindez a magyarországi társadalomtudományra nem jellemző általában, annak több oka van. Legelsősorban, a rendszerváltás előtről hozott örökség olyan teher, amely a mai napig nehezíti a kutatók vállát. A kilencvenes években érezhető volt némi felpezsdülés, de korántsem beszélhettünk hirtelen virágzásról. Az 1996-ban Csontos László tollából a Közgazdasági Szemlében megjelent *Túl jón és rosszon* című analízis elsősorban a racionális döntések elméletének magyarországi történetéről szól, de számos megállapítást tartalmaz a magyarországi társadalomtudomány általános állapotára vonatkozóan.

Az írás óta eltelt idő pozitív változásai elsősorban az oktatásban történtek. Általánossá és természetessé vált például a mikroökonómia és a makroökonómia oktatása az egyetemi és

főiskolai gazdasági szakokon, Harsányi János Nobel-díjának is köszönhetően tovább népszerűsödött a játékelmélet, az oktatott tananyag szociológiából és politikatudományból is korszerűsödött. A társadalomtudományi kutatások szempontjából pedig örömteli, hogy találkozhattunk magyar, sőt köztük néhány Magyarországon alkotó kutatóval is a legrangosabb folyóiratok szerzői között. Az általános kép mégsem kedvező. A rendszerváltás előttről hozott örökség része például az egészséges versenyszemlélet hiánya, amely a legfontosabb hivatkozásokat, írásokat számon tartaná. Verseny természetesen van a szűkös erőforrásokért, de ez nem szolgálja a tudomány javát, ha nem nemzetközileg jegyzett tudományos tevékenység babéraiért, hanem sajátos szempontrendszer alapján, részben informális csatornákon folyik. Az értékelési szempontrendszer nem csupán a tudományos érték szempontjából sajátos, de magát a tudományos érvényességet is érinti. A magyarországi “puha” társadalomtudományban nem halt ki a csökönyös ragaszkodás a “hagyományos szaktudományos elméletektől eltérő” érvényességi kritériumokhoz (Csontos, 1996). Sok esetben teljesen mellékes, hogy a megfogalmazott hipotézisek igazolódna-e az adott kutatásban, vagy még rosszabb esetben hipotézisekkel és elméleti alapokkal sem találkozunk.

Ezekhez képest a meghaladott elméletek virágzása nem alapvető probléma. Nagy gond viszont a nyitottság hiánya az új elméletek irányában, másrészt pedig a módszertani igénytelenség, amit Csontos (1996) “boldog metodológiai öntudatlanság”-ként aposztrofál. Sok esetben mindezek a problémák visszavezethetők a magyarországi társadalomtudomány intézményi merevségére és szűkös erőforrásaira – és nem vigasztaló, hogy a kontinensnek ebben a felében máshol is hasonló problémákkal küszködnek.

A közvélemény szemében valószínűleg mégsem a meghaladott elméletek követése vagy a módszertani igénytelenség miatt él kedvezőtlen kép a magyar társadalomtudományról. A társadalomtudós – politológus, szociológus, vagy közgazdász – címke alatt megbújva ugyanis számtalan olyan politikai elemző, társadalmi véleményformáló és gazdasági tanácsadó fér el Magyarországon, akire a legkevésbé sem illeszthető a *tudós* jelző. Az adófizetők megtéveszthetők bár, de mégsem varázsgömbös előrejelzéseket várnának pénzükért a tudomány művelőitől, hanem nemzetközileg elismert tudományos munkát és eredményeket. Pontos iránytűre van szüksége annak, aki ez utóbbi társadalomtudományt keresi Magyarországon. Ezen okok miatt valóban kitüntetett a *Cselekvésselmélet és társadalomkutatás* kötet és ékesen bizonyítja, hogy nem hiábavaló az elméletileg megalapozott és módszertanilag is igényes kutatások keresése a magyar társadalomtudomány szénakazlában.

2.

Miért is gondolom azt, hogy a racionális döntések elmélete szűkebb annál, mint ami a kötetben körvonalazódik? Érvelésem alátámasztásához érdemes legelsőként a racionális döntések elméletének meghatározásait felidézni. Számos félreértés a racionális döntések elméletének és a módszertani individualizmusnak az egyenlővé tételéből, illetve összemosásából fakad. A

racionális döntések elméletét az előszó is “az egyik legfontosabb modern metodológiai irányzatnak” posztulálja a társadalomtudományban. Csontos László is “módszertani paradigmaként” említi az RDE-t. A metodológia és a módszertan szavak azonban félrevezetőek. A racionális döntések elmélete nem arra vonatkozóan szab normatívákat, hogy miként haladjon a társadalomtudományi kutatás menete, vagy hogy a tudományos megismerés során az elemzési szinteket milyen logikai folyamattal kell a magyarázatba foglalni. Ugyancsak félreértés a racionális döntések elméletét olyan gyűjtőfogalomnak tekinteni, amely magában foglalja a módszertani individualizmust is.

Az RDE ugyanis nem “magában foglalja” a módszertani individualizmust, hanem az RDE-paradigmának szükségszerű velejárója a módszertani individualizmus alapposztulátumainak következetes érvényesítése. A rendszerszintű jelenségek és folyamatok megértéséhez az egyéni cselekvőt és az egyéni cselekvés mechanizmusait középpontba helyező módszertani individualizmus *nélkülözhetetlen* a racionális döntések elmélete szempontjából. Éppen emiatt azok a kutatások, amelyek építenek bár valamiféle racionalitás posztulátumra, de ezt a vizsgált rendszer (pl. társadalom, szervezeti egység) szintjén teszik és ezáltal megkerülik a módszertani individualizmust, *nem tartoznak* az RDE-paradigmához. Nem sorolhatók a racionális döntések elméletéhez például a racionális állammal, a racionális szervezettel foglalkozó megközelítések, amennyiben nem vezetnek le a rendszerszintű tulajdonságokat és folyamatokat az egyéni cselekvések eredőjeként.

A módszertani individualizmus alkalmazása egy adott kutatásban ugyanakkor egyáltalán nem jelenti azt, hogy az adott kutatás az RDE-paradigma irányában bármilyen mértékben is elkötelezett lenne. Egyrészt, a módszertani individualizmus logikája nem csupán a társadalomtudományi megismerés sajátja, de nagy jelentőséggel bír például az organikus biológiában is. A rendszerszintű, emergens jelenségek az élet különböző szervezetségi szintjein mind az alsóbb szintű individuális egységek viselkedésének eredőjeként jönnek létre. A mikro-makro átmenet megtalálása sokszor roppant nehéz és ezek az emergencia-dilemmák a tudomány legfogasabb kérdéseit jelentik. Másrészt, a módszertani individualizmus a társadalomtudományokon belül csupán konzisztens magyarázatokat követel ez egyéni cselekvés szintjén, de nem szabja meg azt a konkrét cselekvőképet, amelyet az emberi döntések természetére és logikájára illeszteni kellene.

Ez utóbbi félreértés számos galibához vezet, amikor kutatók azáltal próbálják a módszertani individualizmust eleve félreállítani, mert idegenkednek vagy nem értenek egyet az elemi racionalitásposztulátummal. A racionális döntések elmélete szemükben szitokszó, amiből következik a módszertani individualizmus merev elutasítása is. E tévkövetkeztetés és az RDE és a módszertani individualizmus összemosása a fogalmi zavar mellett valószínűleg annak is köszönhető, hogy a racionális döntések elméletének követői voltak azok, akik legkövetkezetesebben alkalmazták a módszertani individualizmus elveit a társadalomtudományi megismerés során.

3.

A RDE-paradigmának szükségszerű velejárója tehát a módszertani individualizmus, szubsztánív meghatározása azonban az *elemi racionalitásposztulátumon* alapul. Hogy ez mit is takar pontosan, abban már korántsem akkora az egyetértés, mint a módszertani individualizmus alapposztulátumainak követésében. A legszűkebb értelmezés az emberi cselekvés ökonómiai megközelítését tekinti mérvadónak, amelyben az egyének *maximalizálják hasznosságukat vagy jólétüket és stabil preferenciákkal rendelkeznek* (Becker, 1997). Egy valamivel árnyaltabb értelmezés a weberi célracionalitás kategóriáját veszi alapul, amely alapján a vizsgált emberi cselekvések során az egyének meghatározott (racionálisan megfogalmazott) célok elérésére törekszenek és várakozásaik alapján valamint a várható mellékes következmények figyelembe vételével eldöntik, hogy mely eszközök a legalkalmasabbak a célok eléréséhez (Csontos, 1996). A modern közgazdaságtan továbblép a racionálisan megválasztott eszközök feltevésénél és a célok közötti racionális választást, a célok egyértelmű és konzisztens rangsorolását feltételezi (Harsányi, 1969). Ennél tágabb értelmezés az, amely szerint a racionális egyéni cselekvők saját szándékaikat követve, *intencionálisan* és önmagukhoz képest *konzisztens* módon cselekszenek.

Bármelyik értelmezést vagy bármilyen köztes értelmezést fogadjuk is el, léteznie kell legalább logikailag olyan típusú cselekvésnek, amely az elemi racionalitásposztulátumnak *nem* felel meg. Ha valamennyi logikailag elképzelhető cselekvés beilleszthető lenne a racionális cselekvés kategóriába, a *racionalitás* szó tautológiává válna. Erre az RDE-paradigma bármilyen kiterjesztésének ügyelnie kell. Természetesen nem csak logikailag képzelhető el olyan cselekvés, amely nem illeszthető a legszélesebb, az intencionális cselekvés által definiált racionalitás kategóriába. Az emberi cselekvés weberi ideáltípusaiból az indulati-érzelmi és a szigorúan tradicionális cselekvés (meggyökeresedett szokásokon alapuló cselekvés) sorolható példaként (Weber, 1987: 53-54).

Léteznek ugyanakkor olyan átfogó cselekvésmodellek is, amelyek a módszertani individualizmus elveit követik és egyre távolodnak az eredeti elemi racionalitásposztulátumtól. A *korlátozott racionalitás* elmélete továbbra is intencionális cselekvést feltételez, de hangsúlyozza a döntéshozatal kognitív korlátait (Simon, 1982). Az elméletnek azon irányzatai különösen termékenyek, amelyek a mikéntjét is leírják, hogy hogyan működik a korlátozott racionalitás. Itt emelhetjük ki a procedurális racionalitás fogalmát, a maximalizálás helyett a megelégedésre törekvést és ennek eszközeként hüvelykujj-szabályok és egyéb egyszerűsített heurisztikák alkalmazását a döntéshozatalban, mint cselekvéseméleti kiindulópontokat.

A klasszikus mikroökonómiai döntések bizonyos korlátok (pl. ár, jövedelem, elérhetőség) melletti optimalizáló döntések adott egyéni preferenciák alapján. A racionális döntések értelmezhetősége azonban túlhalad ezen a tartományon. A bizonyosság körülményei mellett a kockázat és bizonytalanság melletti döntésekre, valamint a stratégiai szituációkban, több szereplő

interakciójának kölcsönös függősége esetén hozott döntésekre is értelmezhetők az elemi racionalitásposztulátumok különböző fajtái.

A bizonytalanságban és kockázat mellett hozott döntések elméletében a várhatóhasznosság-szabály (Neumann - Morgenstern, 1944) tekinthető az RDE paradigma klasszikusának. Az azóta eltelt időben ezen a területen is olyan folyamat figyelhető meg, amelyben az újabb modellek alapfeltevéseikben egyre távolabb kerülnek az eredeti "tisza" racionalitásposztulátumtól. Ide sorolhatók a kilátáselemélet alapposztulátumai és az ezeket az elemi valószínűségek szubjektív értelmezésével pontosító kumulatív kilátáselemélet cselekvéseméleti kiindulófelvevései (Kahneman - Tversky, 1998). Ezek a modellek segítenek megérteni számos olyan paradoxont, amelyek a klasszikus várhatóhasznosság-szabály rendszeres és törvényszerű megsértéséből fakadnak. Ugyanakkor újabb paradoxonok sora mutatja, hogy a kiterjesztett modellek előrejelzései is megsérülnek. A vonatkoztatási pontok megválasztása például teljesen ad hoc módon történik (pl. Ariely – Loewenstein - Prelec, 2003) vagy a döntési szituáció tálalása (framing) jelentősen befolyásolja az egyéni döntéseket (Tversky - Kahneman, 1986; Lindenberg - Frey, 1993).

Ennél még "zavaróbb" - és ezt kísérletek sora mutatja, - hogy nagyon egyszerű helyzetekben is sokan hoznak önmagukhoz viszonyítva inkonzisztens döntéseket, amely a racionalitásposztulátumok legtágabb értelmezéseinek érvényességét is megkérdőjelezi. Ezek az inkonzisztens döntések is mérlegelés eredményei, tehát valamilyen értelemben tudatosak, a döntések közötti inkonzisztenciák azonban nem feltétlenül szándékoltak. Az inkonzisztenciák oka valószínűleg ismét kognitív korlátainkban kereshető. Ez a fajta "megfontolatlan" tudatosság azonban – nem úgy, mint a korlátozott racionalitás esetén – sokkal nehezebben illeszthető az RDE paradigma keretei közé, még akkor is, ha a magyarázati séma továbbra is a módszertani individualizmus alapelveit követi. Mert mitől nevezhető racionális döntések elméletének az a paradigma, amelynek cselekvéseméletében nincs szó következetes és konzisztens („racionális”) döntésekről? Az ilyen cselekvéseméleti alapokra építő megközelítések minden kétséget kizáróan kívül esnek a racionális döntések elméletén.

A bizonytalanságban hozott döntések mellett a stratégiai szituációk elemzése – azaz a *játékelmélet* – kiemelt jelentőségű az RDE paradigmában. A társas interakciók struktúráját és a bennük rejlő stratégiai kölcsönhatásokat és összefüggéseket leíró elmélet magyarázó és előrejelző tartalommal is rendelkezik. Ez utóbbihoz olyan, a szituációk kimenetelére vonatkozó előrejelzések tartoznak, amelyek az egyéni racionalitás feltevéseiből levezethetők. Ezek az előrejelzések határozzák meg a játékok "megoldásait", azaz azokat az egyensúlyi kimeneteket, amelyeket a cselekvők racionális döntéseinek azon kombinációi adnak meg, amelyeket akkor hoznak, ha másokról is feltételezik azt, hogy racionális döntéseket hoznak és hogy racionális feltételezésekkel élnek. A legegyszerűbb esetben nincs szükség mások döntéseinek figyelembe vételére, ugyanis létezik olyan stratégia, amely a legjobb következménnyel jár mások döntéseinek bármilyen kombinációja esetén. Az elemi racionalitásposztulátumból kiindulva

jogosan feltételezhető, hogy a cselekvők követik ezt a domináns stratégiájukat (például dezertálnak a fogolydilemmában), amennyiben létezik ilyen. Amennyiben a játékban nincs domináns stratégiájuk, akkor is az előző gondolatfűzért követve a játék valamely egyensúlyi lejátszásában kötnek ki (több egyensúly esetén az egyensúlykoncepció finomítására van szükség).

A játékelmélet sikertörténet a társadalomtudomány minden diszciplínájában, elsősorban azért, mert elemzési keretet ad a társadalmi cselekvések valamennyi szituációs összefüggéséhez és átfogó modellt-leírást ad a kölcsönösen egymásra ható döntésekről. Számos jel mutat azonban arra, hogy ez a sikertörténet is fokozatosan elkanyarodik a racionalitásposztulátum kiindulópontjától. Valószínűleg részben annak köszönhetően, hogy a kísérletekben megfigyelt viselkedés sokszor korántsem áll összhangban az egyensúlyi előrejelzésekkel, részben pedig amiatt, hogy maguk az egyensúlyi előrejelzések sem mindig kielégítően egyértelműek, a tisztán optimalizáló stratégia-választás helyett a játékelmélet számos új irányzata más cselekvéseméleti alappremisszákra kezdett építeni. *a*, A döntéseméletben megfigyelt veszteségelkerülés elvének megfelelő alapfeltevés például a játékelméletben a minimax stratégiák követése (de feltételezhetőek más megelégedésre törekvő heurisztikák is). *b*, Bizonyos irányzatok szerint a cselekvők döntései racionálisak bár, de a hiedelmek, a mások viselkedéséről alkotott feltételezéseik nem azok. *c*, Az egyéneket saját kifizetések mellett motiválhatják nem tisztán egoista szempontok is, úgymint mások jóléte vagy relatív helyzete (ld. méltányossági, egyenlőségi vagy altruista szempontok a preferenciákban). A legtöbb megközelítés szerint a nem tisztán önérdékkövető magatartás beletartozik a racionális cselekvés fogalomkörébe. *d*, Több társadalomtudományi diszciplínában is hódít a tanulásra építő cselekvéseméleti megközelítés, mely szerint az egyéni döntéshozók – nem úgy, mint az eredeti racionalitásposztulátum esetén – a múltba tekintenek és a sikert eredményező választásokat inkább megismétlik, a kevésbé sikereseket pedig inkább nem. *e*, Ugyancsak virágzik az evolúciós játékelmélet és a biológiából kölcsönvett evolúciós szemlélet általában: az így kialakított modellek nem egyéni szintű tanulást, hanem populáció szintű tanulást, a stratégiák rendszerszintű kiválasztását feltételezik. *f*, A szociálpszichológiában Thibaut és Kelley (1959) nyomán vált népszerűvé az a feltevés, hogy a cselekvők szubjektív módon átértékelik a kifizetési mátrixot, attól függően, hogy a játékosok közötti viszonyt mennyire jellemzi a másik cselekvő általi meghatározottság (kontroll, függőség), a fenyegetettség (félelem), illetve a mohóság.

Mindezek az irányzatok a játékelméletből lényegében csak az elemzési keretet használják, a racionalitásposztulátumot csak jelentősen átértelmezve vagy egyáltalán nem. A játékelmélet tehát, úgy tűnik, azáltal járult hozzá jelentősen a társadalomtudományi diszciplínák megtermékenyítéséhez, hogy adekvát modellt nyújtott a kölcsönösen egymásra ható cselekvések (lényegében minden társadalmi cselekvés) leírására és nem elsősorban az egyéni racionalitásra épülő cselekvéseméleti alapjai miatt (Macy, 1991). Az RDE paradigma tehát – csakúgy, mint a döntésemélet esetén – lecsupaszítva találja magát: az általa kidolgozott modell és elemzési keret

általános alkalmazhatósága és deskriptív értéke miatt széles körben elfogadottá vált, de ezen modell továbbfejlődésében a szubsztantív elem, a racionális cselekvés alapfeltevése már háttérbe szorul vagy egyáltalán nem él tovább.

Mindenesetre óriási eredmény, hogy a paradigma hozzásegítette a fogalmi káoszban úszkáló társadalomtudományokat ez előrelépéshez. És ahogy ezt elsősorban a módszertani individualizmus alapelveinek következetes alkalmazásával és a társadalmi cselekvések átfogó modelljeinek kidolgozásával érte el, ugyanúgy mondható ez el Csontos László munkásságáról és erről a kötetről is a magyar társadalomtudomány kapcsán. Az RDE paradigma elemi racionalitásposztulátumával kapcsolatos gondolatmenet íve lépésről lépésre követhető Csontos László írásainak magyarországi hatásában, de e kötet tartalmi vonatkozásában is. A módszertani kivitelezés tudományos igényessége és a módszertani individualizmus elveinek következetes alkalmazása mellett az RDE paradigmából eredő modellalkotás megkülönböztető jelentőségű a válogatásban. Csakúgy, mint azok a társadalomtudományi irányzatok, amelyek "újraértelmezik" a játékelméleti modelleket, a kötet sem marad tartalmilag, főleg cselekvéseméleti alapfeltevéseit tekintve az RDE paradigma szigorú korlátai között, amire főleg a könyv első felében található kvázi-kísérleti és elméleti írások szolgáltatják a legjobb példákat.

Mindezekon felül még egy nagyon fontos szempontot kell megemlíteni. A racionális döntések elméletének térhódítását a társadalomtudományokban elsősorban a közgazdaságtan, illetve a mikroökonómiai gondolkodás behatolásának tekintették a többi diszciplínába, amely mögött sokan még messianisztikus motivációkat is sejtettek (ld. Csontos, 1996). A cselekvéseméletben azóta zajló változásokat viszont tekinthetjük úgy, mint a szociológiának, a pszichológiának és a biológiának a behatolását a közgazdaságtanba. Célszerű azonban elrugaszkodni ettől a megközelítéstől, hiszen valójában nincs másról szó, minthogy a társadalomtudomány az újraegységesülés irányában halad, bizonyos szempontból visszakanyarodva az Adam Smith-i hagyományokhoz (vö. Smith, 1976).

A kötet hozzájárulásainak sokszínűsége, a legkülönbözőbb területekről érkező alkalmazások kitűnően demonstrálják ezt a folyamatot. A könyv tehát nem csupán az RDE paradigma iránt elkötelezettek számára szól, hanem irányt mutat a jövő elméletileg megalapozott magyar társadalomkutatásának. Reménykedjünk, hogy sok ilyen színvonalú kötet mutatja még a magyar társadalomtudomány termékeny válását. Olvasásra ajánlott minden magyar társadalomtudós és fogékony érdeklődő számára.

Cselekvésemélet és társadalomkutatás

In memoriam Csontos László

Szerk.: Gál Róbert Iván és Szántó Zoltán

Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest, 2003., 462 old.

A kötetben megjelent írások:

Gál Róbert Iván – Szántó Zoltán: Előszó

Szántó Zoltán – Tóth István György: Dupla vagy semmi, avagy kockáztassuk-e a talált pénzt?

Kísérlet a kockázattal szembeni attitűd mérésére kérdőíves adatfelvételi módszerrel

Gál Róbert Iván – Stefan Geritz: Az endogén preferenciaadaptáció elmélete

Orthmayr Imre: A sztoikus szenvtelenség (Steiger Kornél hozzászólásával)

Helmich Dezső: Érzelmek és célok

Huoranszki Ferenc: Döntésemélet és erkölcsi normák (Ambrus-Lakatos Lóránd hozzászólásával)

Szakadát László: A gyermekvállalási hajlandóság externális hatásai

Kis János: Liberális demokrácia. A kompromisszumtézis ellen

Meszerics Tamás: Szervezeti rend, preferenciaösszegzés és külpolitikai döntés – történelmi esettanulmány

Fertő Imre: A Közös Agrárpolitika politikai gazdaságtana (Pete Péter hozzászólásával)

Lengyel György: Akciópotenciál, kivonulás, radikális tiltakozás

Kornai János: Pénzügyi fegyelem és puha költségvetési korlát (Ambrus-Lakatos Lóránd hozzászólásával)

Ambrus-Lakatos Lóránd: A puha költségvetési korlát stratégiai modellje

Gál Róbert Iván: Puha költségvetési korlát, a szerződések kezelése és a notórius megbízhatatlanság

Tóth István János: Vállalkozások tulajdonosi kapcsolatai Magyarországon 1992-1996 között

Bodó Péter: Kontrollált láncreakció mint szabályozási technika

Pápai Zoltán: A szervezeti döntések megbízhatóságoptimalizálási megközelítése és a kormányzati döntéshozatal egy egyszerű modellje

Tóth Margit: Optimális pénzügyi szerződések – vállalati pénzügyek szerződéselméleti alapokon (László Géza hozzászólásával)

Kertesi Gábor – Köllő János: Regionális munkanélküliség és bérek az átmenet éveiben (Gábor R. István hozzászólásával)

Gábor R. István: “Reményvesztett dolgozók” – a munkaerőpiac számkivetettjei? (Köllő János hozzászólásával)

Bódis Lajos: Privatizáció, munkaszervezet és bérelosztási mechanizmusok egy nagyüzemi varrodában

Hivatkozások

- Ariely, Dan - Loewenstein, George - Prelec, Drazen (2003): „Coherent Arbitrariness”: Stable Demand Curves without Stable Preferences. *Quarterly Journal of Economics*, 73-105.
- Becker, Gary S. (1997) [1976]: Az emberi viselkedés ökonómiai megközelítése. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): *Gazdasági rendszerek és intézmények szociológiája*. Aula, Budapest, 13-29.
- Csontos László (1996): Túl jón és rosszon: A racionális döntések recepciója Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, Április: 326-331.
- Harsányi János (1969): Rational Choice Models of Political Behavior vs. Functionalist and Conformist Theories. *World Politics*, 21(4): 513-538.
- Kahneman, Daniel – Tversky, Amos (1998) [1979]: Kilátáselemélet: A kockázatos helyzetekben hozott döntések elemzése. In: Csontos László (szerk.): *A racionális döntések elmélete*. Budapest, Osiris.
- Lindenberg, Siegwart - Frey, Bruno (1993): Alternatives, Frames, and Relative Prices: A Broader View of Rational Choice Theory. *Acta Sociologica*, 36: 191-205.
- Macy, Michael W. (1991): Learning to Cooperate: Stochastic and Tacit Collusion in Social Exchange. *American Journal of Sociology*, 97(3): 808-843.
- Neumann János – Morgenstern, Oskar (1944): *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton University Press, Princeton.
- Simon, Herbert (1982): *Korlátozott racionalitás*. KJK, Budapest.
- Smith, Adam (1976)[1759]: *The Theory of Moral Sentiments*. Ed. by Raphael, D. D. and Macfie, A. L. Clarendon Press, Oxford.
- Thibaut, John W. - Kelley, Harold H. (1959): *The Social Psychology of Groups*. John Wiley and Sons, New York.
- Tversky, Amos - Kahneman, Daniel (1986): Rational Choice and the Framing of Decisions. In: Hogarth, R. M. and Reder, M. W. (eds.): *Rational Choice: The Contrast between Economics and Psychology*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Weber, Max (1987)[1914]: *Gazdaság és társadalom. I.* KJK, Budapest.